

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: НОВІТНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.31.05
УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:7:316.77

Зайцева А. В.¹

Формування досвіду міжкультурної комунікації студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів

Актуалізовано проблему підвищення якості підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін у контексті парадигмальних змін у системі сучасної мистецької освіти. На основі методів теоретичного аналізу, узагальнення, абстрагування обґрунтовано авторську позицію щодо реалізації культурної ідентичності студентів у процесі мистецького спілкування з представниками інших культур.

Ключові слова: сучасна мистецька освіта, майбутній вчитель музики, фахова підготовка, досвід, міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, міжкультурний діалог, художньо-етнічна співтворчість.

Однією з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку вищої мистецької освіти є пошук нових підходів до підвищення рівня її відповідності викликам сьогодення. Очевидним є те, що міжкультурна комунікація, як феномен глобалізованого світу, стає актуальним предметом побудови нових концептуальних підходів до вирішення педагогічних національно-державних завдань. Наявні соціальні умови висувають нові вимоги щодо орієнтації системи мистецької освіти на культуровідповідний образ фахівця третього тисячоліття. Економічні й соціокультурні процеси інтеграції, глобалізації та інформатизації освіти сприяють збільшенню професійних контактів між представниками різних культур і країн, розширенню міжнародної співпраці й мобільності. Міжкультурний діалог наразі стає більш необхідним для соціальної інтеграції, взаєморозуміння й миру у всьому світі.

У силу назрілих соціальних задач все більшу гостроту і актуальність набуває формування досвіду міжкультурної комунікації, що створює основу для адаптації майбутнього вчителя музики до динамічно мінливих умов життя, виступає механізмом переходу об'єктивного змісту їх соціального досвіду в особистісний зміст, уможливорює більш успішне формування атмосфери взаємодовіри, співробітництва, толерантності, діалогічності. Отже, метою статті є спроба підкреслити інноваційний контекст формування означеного феномена у студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів як системоутворюючого компоненту їх загальної та професійно-педагогічної культури.

До дефініції «комунікація» як універсального виду людської діяльності звертаються науковці різних галузей гуманітарного знання. У міждисциплінарному вимірі знаходимо тлумачення цієї категорії як «полікультурно окресленого і

¹ Зайцева Алла Віталіївна, факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Український державний університет імені Михайла Драгоманова. <https://orcid.org/0000-0003-0986-6284>

ментально визначеного уособлення духовного буття людини і суспільства» [1, с.12]. Теоретичний аналіз та узагальнення сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових праць (О. Вишняк, Є. Головаха, Ф. Стродбек, Е. Стюарт, Н. Костенко, М. Шульга, І. Лоценова, М. Беннетт, А. Солодка та ін.) дозволяє дійти висновку, що міжкультурна комунікація відкриває можливості для особистісної ініціативи студента, осмислення індивідуального художньо-естетичного досвіду, створення власних артефактів, зразків і творчих продуктів діяльності на основі засвоєних культурних норм, гуманістичних цінностей в діяльності. Принагідно зазначимо, що феномен комунікації має особливе змістове навантаження у мистецькій освіті, оскільки знаходиться у діалектичному взаємозв'язку з музично-педагогічною діяльністю майбутнього вчителя музики, має суттєвий вплив на процеси інтеграції українського музичного мистецтва у світову художню культуру.

У зв'язку з тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства комунікація все більшою мірою пов'язується з деградацією ціннісних орієнтацій та культурних норм, супроводжується виникненням загрози неприйняття та неповаги до загальнолюдських цінностей, все більшу гостроту і актуальність набуває проблема формування досвіду міжкультурної комунікації, що створює основу для адаптації особистості до динамічно мінливих умов життя, розширює можливості її реалізації в контексті різних культур. Саме на перетині різних культур відбувається розвиток інтелектуальних, моральних та етичних зразків поведінки й діяльності, які особистість засвоює і які трансформуються в неповторні індивідуальні образи її власного світу.

У культурологічному контексті міжкультурна комунікація зумовлює досягнення гармонії особистості із собою та «іншим»; вона є сукупністю норм, способів і форм взаємодії і вбирає у себе кращі зразки і цінності поведінки особистості [4]. У працях фундатора музично-педагогічної освіти Г. Падалки акцентується увага на визнанні самоцінності своєї культури в мистецькій освіті, що має йти поруч із оцінюванням достоїнств і переваг іншої. «Входячи в діалог з іншими, національна культура виступає основою художнього розвитку особистості. При цьому слід враховувати, що національна культура висвітлює такі аспекти мистецтва, повз які може пройти естетична свідомість особистості. Таким чином, національна культура відіграє роль своєрідного засобу пізнання іншої. Рівнозначно і чужа культура виступає стимулятором глибшого пізнання своєї» [7].

Нам імпонує думка сучасної вченої Л.Кондрацької стосовно того, що «художня дійсність, як відображення перетвореної у художній творчості дійсності, є енергетичним смисловим середовищем між сферами буття і небуття...; в процесі такої взаємодії відбувається усвідомлене прагнення вийти за межі ролевих відносин на духовний вимір спів-буття у художньо-комунікативному процесі» [6; 7-11]. Зокрема, академік І.Зязюн наголошує на закономірності зосередження в естетичному почутті, викликаному мистецьким твором, етичних норм та всіх психологічних складників людської духовності, завдяки чому сприйняття художнього твору, передусім через почуття і переживання особистості, дозволяє їй дійти до глибинних психологічних зрушень, очищення, катарсису, мотивованих ідеалів, життєвих цілей [5].

Підтримуючи думку цих вчених, вважаємо, що гармонізація процесів міжкультурної комунікації як форма організації спілкування суб'єктів художньо-освітнього процесу є одним з найважливіших елементів гуманістичної та

гуманітарної парадигм мистецької освіти, оскільки виявляється унікальним способом існування культури і людини в культурі, середовищем для пошуку смислу цінностей, накопичення в цьому процесі духовно-особистісного і професійного досвіду етнопедагогічного спрямування, обумовлюючи специфіку міжкультурних переконань студентів. Міжкультурна комунікація відбувається за умов змін у культурних смислових структурах свідомості тих особистостей, які спілкуються: саме зверненість один до одного на духовному, енергетичному рівні, комунікативна спрямованість на «розуміння іншого» дозволяє особистості «...побачити власне відображення у свідомості інших людей» [4].

На думку дослідниці А.Солодкої, у процесі міжкультурної комунікації майбутній фахівець не лише збагачує, а й перебудовує мотиваційно-ціннісне ставлення до міжкультурного діалогу, здобутих полікультурних знань, накопичує досвід, «...в якому завжди взаємопов'язані реальне (що слід змінити) та ідеальне (плани щодо перетворення)» [10].

За нашими переконаннями, досвід міжкультурної комунікації є інтегрованою якістю, що обумовлює вектор спрямованості майбутнього вчителя музики на ціннісне самовизначення, характеризує його здатність до ціннісної інтеракції міжкультурного контексту. Досвід особистості не можна розглядати поза його зв'язком із культурою, оскільки він інтегрує культуру (як практику минулого, сьогодення, майбутнього) й особистість. Утворюючи в процесі вивчення фахових дисциплін систему ціннісно-орієнтаційних координат, у студентів на рівні особистісної свідомості поступово формується досвід міжкультурної комунікації, який акумулює в собі ідеї, погляди, міркування, позиції, оцінки щодо сутності, ролі та місця культури спілкування з представниками інших культур. Усвідомлене набуття досвіду міжкультурного спілкування стає здійсненим лише завдяки включенню майбутніх викладачів мистецьких дисциплін у діяльність, пов'язану з об'єктивізацією притаманних їй засобів, методів, технологій, досягненням логіки організації художньо-освітнього процесу як способу інтерпретації соціокультурного досвіду. Це уможливорює їх перетворення у власні конструктивні варіанти здійснення цієї діяльності. Досвід дає підстави на основі рефлексії, без якої неможливо проектувати міжкультурний діалог, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, поки що не усвідомленими майбутніми вчителями.

Звичайно, оволодівати досвідом міжкультурної комунікації неможливо поза вивченням передового досвіду провідних вчителів музичного мистецтва. Рефлексивне заглиблення в аналіз результатів їх діяльності сприяє отриманню як раціонально виважених висновків, так і емоційному досягненню художньо-виховних здобутків. Завдяки усвідомленню нових зв'язків у музично-педагогічній діяльності як результату осмислення та інтерпретації соціального досвіду, виникає якісно новий особистісний досвід, основною складовою якого є сенс. Оскільки соціальні смисли здатні розширювати особистісний досвід, виникає спроможність обирати напрями для його здобуття. Саме досвід, у якому містяться потенціали для постійного розвитку та саморозвитку особистості, розкриває справжнє значення та якість набутих комунікативних знань і вмінь полікультурного спрямування, здійснює їх інтеграцію, ініціює здатність майбутнього викладача мистецьких дисциплін впевнено їх застосовувати для розв'язання ситуацій, що виникають у процесі взаємодії з представниками інших культур.

За твердженням учених Л. Воротняк і Н. Гузій, «..полікультурна компетентність педагога входить до структури його професійної компетентності...Вона вбирає: полікультурну грамотність; уміння використовувати знання полікультурного спрямування в педагогічній діяльності [2; 3]. Серед професійно важливих якостей полікультурно компетентного вчителя дослідники виокремлюють: гнучкість (уміння адаптуватися до змінних умов педагогічної взаємодії); комунікабельність (уміння будувати діалог із представниками різних етнічних груп); здатність до співпраці (відкритість та готовність до міжкультурного діалогу); емпатійність (уміння емоційно відгукуватися на проблеми партнера по взаємодії); толерантність (уміння поважати думки і переконання «Іншого») тощо [2; 3]. Такий ракурс осягнення міжкультурного діалогу дозволяє студентам не тільки сформувати національну свідомість і відчуття причетності до своєї національної культури, а й усвідомити її зв'язок із світовими культурними досягненнями.

Отже, в умовах динамічних глобальних процесів етнокультурна парадигма у змісті мистецької освіти є інтелектуальним, духовним, ментальним механізмом, що сприяє розширенню сфери власної творчості майбутнього фахівця у площину багатонаціонального музичного мистецтва, формуванню досвіду художньо-етнічної співтворчості. Підготовка викладача мистецьких дисциплін до майбутньої фахової діяльності, пізнання її сутності, особливостей, структури, рівнів і перспектив розвитку має відбуватися у процесі збагачення досвіду міжнародного співробітництва, усвідомлення майбутньої професійної діяльності у період педагогічної практики, навчальних практичних занять, самостійної роботи, за рахунок здатності студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів створювати мистецькі проекти, створювати культурні цінності в галузі музичного мистецтва міжетнічного спрямування, формувати у себе якості арт-менеджера тощо.

У висновках доцільно зазначити, що опанувати культуру художньо-педагогічної взаємодії з представниками інших культур можливо завдяки аналізу цінностей мистецтва й культури інших народів у процесі організації власної художньо-комунікативної діяльності. У цьому процесі важливим є врахування емоційно-почуттєвого, пережитого та рефлексивно зафіксованого досвіду майбутніх фахівців, їх уміння планувати, оцінювати та реалізувати міжкультурний діалог; здатність до культурної ідентифікації; уміння артистично оперувати комунікативним тезаурусом; встановлювати рівноправний мистецький діалог полікультурного контексту. Згідно з авторською позицією, сучасна модель міжкультурного діалогу має ґрунтуватися на національній українській спадщині в галузі музичного мистецтва, наукових надбаннях мистецької освіти, що дозволяє студентам не тільки сформувати національну свідомість і відчуття причетності до своєї національної культури, а й усвідомити її зв'язок із світовими культурними досягненнями, осмислити необхідність толерантного ставлення до представників інших культур.

Література:

1. Аксіологія освіти в сфері комунікативної культури: ціннісні акценти; комунікативні тенденції; дистанційний формат: Навчально-методичний посібник. За загальною редакцією С. Хрипка. Київ. НПУ ім. М. П. Драгоманова, (2011), С.7-14.

2. Гузій Н.В. (2014). Сучасні проблеми гуманітаризації професійної підготовки майбутніх учителів: Матеріали Українського наук.-метод. семінару. Умань: ФОП Жовтий О.О. 73-76 с.
3. Воротняк Л. І. (2008). Педагогічна технологія формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 20 с.
4. Зайцева А. В. (2017) Художньо-комунікативна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва: теорія, методологія, методичні аспекти: монографія. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 255 с.
5. Зязюн І. А. (2008) Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 608 с.
6. Кондрацька Л. К. Сучасні технології підготовки майбутнього учителя мистецтва. Мистецтво та освіта. 2003. № 8. С. 7-11.
7. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. К.: Освіта Україна, 2008. 274 с.
8. Радчук Г.К. Ціннісні виміри підготовки фахівців гуманітарного профілю Особистість у розбудові відкритого демократичного суспільства в Україні. Збірник матеріалів Другої Міжнародної науково-практичної конференції. Дрогобич, «Коло» 2005. С. 230-232.
9. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / Оксана Петрівна Рудницька. К., 2002. 270 с.
10. Солодка А.К. (2009). Використання сучасних методів у навчанні міжкультурної комунікації. Миколаїв: МДАУ. С.6 -8.

ZAITSEVA Alla.

**Formation of intercultural communication experience of students
of faculties of arts of teaching universities.**

The article presents the problem of improving the quality of training of future teachers of art disciplines in the context of paradigmatic changes in the system of modern art education. The article presents the phenomenology of communication in the artistic and educational perspective as a vector of humanistic orientation of the subjects of interaction with art to the awareness and correction of their own subjective development. The worldview positions of researchers related to the ontological content of intercultural communication on the basis of art comprehension are highlighted. It is emphasised that it is possible to master the culture of artistic and pedagogical interaction with representatives of other cultures through the analysis of the experience of applying the current pedagogical knowledge about the value of art and culture of other peoples in the process of initiating one's own artistic and communicative activities.

It is important for the formation of the experience of intercultural communication of the future music teacher to take into account their own emotional and sensory, lived and reflectively recorded experience, the ability to plan, evaluate and implement intercultural dialogue; the ability to identify culturally; the ability to artfully operate with the communicative thesaurus in the process of intercultural communication; the ability to establish an equal artistic dialogue in an intercultural context.

The author's vision of the formation of this phenomenon is presented. According to the author's position, intercultural communication as a form of cultural activity of students of art faculties involves taking into account individual, personal, socio-cultural characteristics and the real state of formation of the future music teacher's intercultural communication experience.

The phenomenon of intercultural communication in a multicultural artistic and educational space is interpreted as a pedagogical process that is a structural component of the holistic, systematic professional training of future specialists. This process is aimed at understanding the importance of constructing a multicultural educational space of higher art education institutions on the basis of ethnic tolerance, the ability to implement culturally relevant means of teaching art; development of personal qualities and artistic values of students as mediators of dialogue of cultures.

The multicultural educational space is characterised as a spatial and subject area of interaction between the subjects of the educational process, which is constructed taking into account the invariance of universal (planetary) values in combination with the variability of cultural intentions (ethno cultural worldview, culturally determined interpersonal patterns).

The author's position is substantiated that the modern model of intercultural dialogue should be based on the national Ukrainian heritage in the field of musical art, scientific achievements of art education, which allows students not only to form a national consciousness and a sense of belonging to their national culture, but also to understand its connection with world cultural achievements, to comprehend the need for tolerant attitude towards representatives of other cultures.

Keywords: modern art education; future music teacher; professional training; experience; intercultural communication; intercultural competence; intercultural dialogue; artistic and ethnic co-creation.

References:

1. Axiology of education in the field of communicative culture: value accents; communicative tendencies; distance format: Educational and methodological guide. Kyiv. NPU im. M.P.Dragomanova, S.7-14. [in Ukrainian]
2. Guziy N.V. (2014). Modern Problems of the Humanitarisation of Future Teachers Professional Training: Materials of Ukrainian Science-method Seminar. Uman': FOP Zhovtiy OO. p. 73-76. [in Ukrainian]
3. Vorotnyak L. I. Pedagogical technology of formation of multicultural competence of masters in higher pedagogical educational institutions: autoref. thesis for obtaining sciences. candidate degree ped. Sciences: spec. 13.00.04 "Theory and methodology of professional education". Khmelnytskyi, 2008. 20 p. [in Ukrainian]
4. Zaitseva A.V. (2017). Artistic and communicative culture of the future teacher of music art: theory, methodology, methodical aspects: monograph. Kyiv [in Ukrainian]
5. Zyazun I.A. (2008). Filosofiia pedahohichnoi dii [monograph] Cherkasy: [in Ukrainian]
6. Kondratska L. K. (2003). [Suchasni tekhnolohii pidhotovky maibutnoho uchytelia mystetstva] Art and education. Vol. 8. [in Ukrainian]
7. Padalka G.M. (2008). Pedagogy of the Arts (Theory and Methods of Teaching the Arts). Kyiv (p.274). [in Ukrainian]
8. Radchuk H.K. (2005). Tsinnisni vymiry pidhotovky fakhivtsiv humanitarnoho profilu Osobystist u rozbudovi vidkrytoho demokratychnoho suspilstva v Ukraini. Zbirnyk materialiv Druhoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Drohobych, «Kolo». S. 230-232. [in Ukrainian]
9. Rudnitska O.P. (2002). Pedagogika: zagalna i mistetska: navch. posib. K., 270 s. [in Ukrainian]
10. Solodka A.K. (2009). Vykorystannia suchasnykh metodiv u navchanni mizhkulturnoi komunikatsii. Mykolaiv: MDAU, 6-8. [in Ukrainian]